

А. Ю. БАБАСКІН,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**КРУГЛИЙ СТІЛ
«РЕКОДИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН»**

***(Присвячений пам'яті української вченої,
академіка НАПрН України, доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України
Ярослави Миколаївни Шевченко
з нагоди 90-річчя від дня її народження)***

3 листопада 2022 р. відділ проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України провів круглий стіл на тему «Рекодифікація цивільного законодавства України: перспективи регулювання цивільних правовідносин», присвячений пам'яті української вченої, академіка НАПрН України, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Ярослави Миколаївни Шевченко з нагоди 90-річчя від дня її народження.

Особливістю круглого столу було його проведення під час війни, що відобразилося на форматі його проведення – онлайн. Та попри це у роботі круглого столу узяли участь як працівники Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, так і інші учасники, які представляли наукові установи, державні органи, заклади вищої освіти із різних регіонів України.

Відкрив захід директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАПрН України Олександр Васильович Скрипнюк, привітавши його учасників. Також з вітальними словами до присутніх звернулися заступник директора Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України Наталя Миколаївна Оніщенко.

О. В. Скрипнюк виступив з промовою «Видатна вчена та організатор вітчизняної цивілістичної науки: до 90-річчя від дня народження академіка Ярослави Миколаївни Шевченко». Він звернув увагу на значний науковий доробок Я. М. Шевченко, яка за своє життя опублікувала понад 250 наукових публікацій, які здобули високу оцінку як у колишньому СРСР, так і в незалежній Україні, на її активну участь у законопроектній роботі, де вона загалом узяла участь у підготовці близько 180 законопроектів, у тому числі проєктів Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, на її активну

викладацьку та громадську діяльність. Виступаючий наголосив, що ім'я Я. М. Шевченко як талановитого науковця, педагога та адміністратора нерозривно пов'язане з Інститутом держави і права імені В. М. Корещького НАН України, де вона пройшла тривалий шлях від молодшого наукового співробітника до завідувачки відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права (загалом, перша жінка, яка стала керівником у цій установі), віддавши йому 50 плідних років свого життя.

Після цього з промовою «Ярославна Миколаївна Шевченко – вчений, вчитель, людина» виступила заступник директора Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України Н. М. Оніщенко, яка висловила велику пошану до Я. М. Шевченко як науковця, керівника і друга, згадала її широку ерудицію, глибоке розуміння приватноправових і теоретичних засад цивілістики та науки цивільного права. Вона звернула також увагу на чесноти Я. М. Шевченко, яка дуже добре розуміла людей і завжди принципово обстоювала свої наукові та громадські погляди, була багатогранною особистістю. Вона відмітила, що життя Ярославни Миколаївни було яскравим, натхненним і плодотворним, що свідчить про те, що часи завжди однакові і люди, які прагнуть досягти та створити, завжди домагаються свого.

З промовами стосовно особистості Ярославни Миколаївни Шевченко також виступили радник дирекції Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, академік НАПрН України Ю. С. Шемшученко та завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України В. Н. Денисов, які відзначили її вагомий особистий внесок у розвиток цивілістичної науки України, виховання наукових кадрів, підтримання високого наукового статусу Інституту.

Також слово для виступу було надане кандидату юридичних наук, науковому співробітнику відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту О. М. Молявко. У своєму виступі «Шевченко Ярославна Миколаївна (1932–2017)» промовець зазначила, що внесок Я. М. Шевченко у підвищення авторитету Інституту складно переоцінити, оскільки вона робила установу зною у міжнародних колах і серед наукової громадськості як східних, так і західних країн. Виступаюча доповіла присутнім про життєвий, трудовий, науковий і громадський шлях Ярославни Миколаївни, окремо спинившись на широкому спектрі правової проблематики, яка була у сфері наукових інтересів Я. М. Шевченко, доповіла про тематику її дисертаційних досліджень, її наукові публікації, її учнів, її участь у розробці законопроектів, громадську діяльність, її державні нагороди тощо.

Дискусію з актуальних питань рекодифікації цивільного законодавства України в умовах воєнного стану в державі розпочав доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту А. Ю. Бабаскін. У своєму

виступі «Забезпечувальний платіж як спосіб забезпечення виконання зобов'язань в умовах рекодифікації Цивільного кодексу України» він зазначив, що на відміну від законодавства багатьох країн ЄС, де зазначений вид забезпечення зобов'язань має позитивне правове регулювання, в Україні «забезпечувальний платіж» є непоіменованим видом «забезпечення виконання зобов'язань». Це, з урахуванням відсутності в ЦК України ознак видів забезпечення виконання зобов'язань, неоднорідності правової природи поіменованих видів забезпечення виконання зобов'язань, викликає у правозастосовній практиці проблеми з кваліфікацією «забезпечувального платежу» як самостійного непоіменованого виду забезпечення виконання зобов'язань. З огляду на це актуальною є потреба у наданні позитивного правового регулювання цьому виду забезпечення виконання зобов'язань, що підтверджується тим, що Концепцією оновлення Цивільного кодексу України передбачається доповнення ЦК України таким новим поіменованим видом забезпечення виконання зобов'язання. Доповідач також привернув увагу присутніх до відмінностей «забезпечувального платежу» від поіменованих у ст. 546 ЦК України видів забезпечення виконання зобов'язань, визначив його функції та його особливості та надав пропозиції щодо внесення змін до ЦК України щодо надання цьому виду забезпечення зобов'язань належного правового регулювання.

Професор кафедри цивільного права Навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка І. А. Безклубий у своїй доповіді «Місце інституту банківського правочину в системі фінансових послуг» зазначив, що на фоні перспектив розвитку банківських послуг зростає роль цивільного правочину, який регулює суспільні відносини між банком-послугодавачем та особою-послугоодержувачем. Проблеми банківського правочину криються у помилковому розумінні його правової природи, специфіці суб'єктного складу сторін, практиці застосування чинного законодавства, не точному формулюванні визначення окремих юридичних категорій, що опосередковані з ними. Правочин як юридичний акт, що протиставляється правопорушенню та реалізується через волевиявлення особи, передбачає настання певних правових наслідків. Алгоритм творення прав учасників сфери банківських послуг узгоджується актом цивільного правочину, який, своєю чергою, формує правотворчий факт. Від правильного вирішення питань, що розкривають зміст поняття банківських правочинів, залежить поширення їх правового режиму на вольові акти, які, як правило, виводяться за межі цього виду юридичних фактів (наприклад, здійснення банківської операції, проведення платежу, відкриття акредитива тощо). З огляду на це, на переконання доповідача, банківський правочин слід розглядати як правомірну дію, яка є результатом дієздатності банківської установи, що проявляється через волю органів управління останньої та зовнішнього її прояву (банківської операції, формуляру тощо), спрямованого на досягнення суб'єктивного мотиву (*causa*). І хоча здебільшого банківські

правочини мають характер договірних правовідносин, проте специфіка підприємницької діяльності в банківській сфері передбачає вчинення односторонніх правочинів. Майбутнє банківських правочинів лежить у площині подальшого розвитку технологій фінансового інструментарію, що забезпечує швидке, якісне та безпечне надання банківських послуг (FinTech): від платежів, кредитування, інвестування до розробки смартконтрактів, автоматизації роботизованих процесів (RPA) до блокчейну тощо.

Доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту Г. П. Тимченко у своєму виступі «Наука цивільного процесу в умовах воєнного стану» зазначив, що першочерговим завданням в умовах нашої неминучої перемоги над країною-агресором є повсюдне впровадження європейських стандартів здійснення правосуддя. Реальне забезпечення права кожного громадянина на доступний судовий захист, справедливий судовий розгляд має стати ключовою ідеєю реформ, що проводяться. Звісно, що такі перетворення не можуть відбутися без активної участі наукової юридичної громадськості, без проведення нею аналізу характеру найважливіших реформ, особливостей їхньої реалізації та точного визначення всіх наслідків здійснення. Це дає дослідникам унікальну можливість, по-новому, поза будь-якими рамками та обмеженнями, звернутися до такої проблематики цивілістичної процесуальної науки, яка зумовлювала б всебічну оцінку та зміну моделі процесуальної діяльності, зрештою, проведення необхідної європеїзації національного цивільного процесу та справжнього утвердження на ниві вітчизняного правознавства європейських цінностей права та правосуддя у цивільних справах. У такому контексті привертають увагу проблеми верховенства права, доступності правосуддя у цивільних справах, гармонізації цивільного процесуального законодавства України з правом ЄС, які в сучасних умовах не тільки є перспективними напрямками наукового пошуку, а й набувають фундаментального значення.

У доповіді заступниці декана юридичного факультету з наукової роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктора юридичних наук, професора М. В. Менджул на тему «Правові аспекти визнання шлюбних договорів недійсними та правові позиції Верховного Суду» були розглянуті підстави визнання шлюбного договору недійсним, проаналізована практика Верховного Суду щодо визнання шлюбного договору недійсним через включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, та обґрунтовані пропозиції щодо внесення у зв'язку з цим змін до ст. 103 СК України.

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник керівника Департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду – начальник правового управління Касаційного цивільного суду М. М. Шумило у своїй доповіді «Роль висновків Верховного Суду під час оновлення Цивільного кодексу України» звернув увагу присутніх на необхідність враху-

вання при проведенні рекодифікації ЦК України правових висновків Верховного Суду, вказав на потребу залучення до роботи над рекодифікацією ЦК України суддів Верховного Суду, які у своїй повсякденній роботі стикаються з прогалинами у правовому регулюванні цивільно-правових відносин та аналізують судову практику застосування норм цивільного законодавства України. Промовець також звернув увагу присутніх на необхідність дотримання при проведенні рекодифікації ЦК України основних засад цивільного законодавства, включаючи принцип правової визначеності, що передбачає передусім чітке формулювання правової норми, оскільки згідно з позицією Європейського суду з прав людини «закон повинен бути адекватною мірою доступним, а громадянин повинен мати відповідну обставинам можливість орієнтуватися в тому, які правові норми застосовуються до даного випадку».

При обговоренні проєкту рекодифікації ЦК України кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту М. В. Венецька у своєму виступі «Проблеми рекодифікації цивільного законодавства України» підтримала доречність його осучаснення, зокрема, з урахуванням результатів і висновків наукових досліджень останніх років. Водночас вона звернула увагу на те, що оновлення ЦК України має здійснюватись не заради самого оновлення, його метою має бути підвищення рівня гарантій забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, передбачення не зарегулювання їх відносин, а надання більш широких диспозитивних можливостей; підкреслила необхідність розрізняти галузі права та галузі законодавства, зокрема стосовно пропозиції про скасування Сімейного кодексу. Крім того, М. В. Венецька підкреслила необхідність дотримання принципу правової визначеності в процесі унормування та доречність залучення до роботи над рекодифікацією ЦК України спеціалістів-практиків, у першу чергу суддів Верховного Суду, які в роботі постійно стикаються з прогалинами у правовому регулюванні цивільно-правових відносин.

Кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту І. Ф. Севрюкова у своїй доповіді «Деякі питання рекодифікації Цивільного кодексу України стосовно системи речових прав» зауважили, що одним з суттєвих напрямів рекодифікації є внесення змін у систему речових прав. Однак представлена у Концепції оновлення ЦК України система речових прав є дискусійною і потребує доопрацювання. Зокрема, у Концепції пропонуються такі нові для вітчизняного цивільного законодавства види: узуфрукт, речові обтяження нерухомості, переважне право купівлі земельних ділянок, речове право очікування, а також добросусідство та деякі забезпечувальні права, крім іпотеки. На нашу думку, систему речових прав, а точніше прав на чужі речі, не слід первантажувати новими видами без достатніх підстав, оскільки це суттєво впливає на право власності, його свободу і цивільний оборот у цілому. Необхідними, на нашу думку, є додаткові ґрунтовні дослідження цієї

проблеми. Також викликає суттєве зауваження правова конструкція категорії володіння, а точніше віднесення категорії володіння до видів прав на чужі речі. По суті, володіння, саме у такому значенні, може бути лише додатковим елементом всієї системи речових прав, необхідним для запобігання їх свавільному порушенню, а не самостійним правом.

У дискусії узяв участь кандидат юридичних наук, докторант відділу теорії держави і права Інституту О. І. Безклубий, який виступив з доповіддю «Необхідність участі людини в особистих немайнових відносинах». Промовець довів, що саме людина в переважній більшості випадків є основним учасником особистих немайнових відносин, носієм особистих немайнових прав, свобод і обов'язків. Необхідність участі людини в особистих немайнових відносинах зумовлена самою сутністю людини, її властивостями як природної, духовної, суспільної та правової істоти, наявністю в неї низки життєво важливих біологічних і духовних потреб, задоволенню яких слугують особисті немайнові права, свободи та обов'язки.

Загалом, під час круглого столу були розглянуті й обговорені напрями рекодифікації ЦК України, що передбачені Концепцією оновлення Цивільного кодексу України, у світлі викликів, що зумовлені режимом воєнного стану, який введено в Україні.